

CENTRAL ASIAN JOURNAL OF THEORETICAL AND APPLIED SCIENCES ISSN: 2660-5317

Special Issue, 2022 ||

"Challenges and Innovative Solutions of Life Safety in Ensuring
Sustainability in Economic Sectors"

The Threat of Environmental Change to Sustainable Development and Measures to Prevent It

Diyorov Agabek

*The student of the direction of education "Safety of life activity", Samarkand State Institute of
Architecture and construction, Samarkand, Uzbekistan, ogabekdiyorov@gmail.com*

Received 13th Feb 2022, Accepted 15th Mar 2022, Online 7th May 2022

Abstract: The article highlights the need for a conscious philosophical analysis of how ecology and the environment are becoming increasingly complex in the modern global space, and the implementation of several measures to solve such problems.

Keywords: Nature, Environment, Environmental Law, globalization process, international cooperation, environmental safety, environmental culture.

Introduction. Tabiat o'ziga xos murakab tizim bo'lib, inson va jamiyat uning hosilasidir. Inson ham jamiyat ham tabiat evaziga mavjud va rivojlanadi. Inson o'z ehtiyojlarini tabiat evaziga qondiradi. U tabiatdan havo, suv, oziq –ovqat, mineral va yoqilg'ini xomashyolarini oladi va o'zining hayot faoliyati davomida tabiatga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Bundan roppa rosa 10 yildan so'ng dunyo manzarasi qanday bo'lishi haqida hech o'ylab ko'rgamisiz? Insoniyatning hayot kechirish tarsi qay tarzda o'zgarishi mumkinligi haqidachi? Hozirgi ananalarimiz qay darajada o'zgarishi mumkin deb hisoblaysiz? Bizga shuni ma'lumki, yer sharining ekologik vaziyati o'tgan asrga nisbatan misli ko'rilmagan darajada o'zgarishga ulgirishi bilan bir qatorda avlodlarning chinakam qarg'ishiga sabab bo'luvchi muammolarni ham vujudga keltirdi. Garchi ushbu xodisalar dunyo hamjamiyatini global ekologik muammolar to'g'risida ko'proq ma'lumotga ega bo'lish, tadqiqotlar olib borish va bu muammolarni bartaraf etish borasida amaliy chora –tadbirlarni amalga oshirishga undab kelayotgan bo'lsa hamki, ko'pchilik mamalakatlarda va millatlar bu muammolarning ko'lami shabadasini seza olishmayapti yuhud ular o'zlarini mutlaqo xabarsizdek tutishmoqda. Ekologik barqarorlikni ta'minlash, aholining qulay tabiiy muhitda hayot kechirishi uchun barcha zarur shart –sharoitlarni yaratish, tabiiy resurslardan oqilona va samarali foydalanish, yuzaga kelayotgan va yuz berib

bo'lgan muammolarga yechim topish, ularni oqilona hal qilish kabi masalalarga qay darajada ahamiyat berib kelinmoqda? bu mavzuda shunchaki reja va konsepsiyalar ishlab chiqilib , konferensiya mavzusi sifatida qarab kelinmoqdami? Afsuski , shunday!

Global ekologik o'zgarishlarning salbiy oqibatlari nimalarda aks etadi? Muammolarning ildizi qayerda ?

Mamlakatlarning iqtisodiy va siyosiy hamkorlikka intilib , ulkan obru qozonish maqsadida mamlakat ishlab chiqarishiga alohida urg'u berib kelayotganligi global ekologik inqirozni keltirib chiqarmayaptimikan ?Yoki bu muammolarga biz insonlarning yashash tarzimiz sabab bo'la oladimi?

O'tgan asrga nisbatan insoniyat yashash razzi shunchalik darajada o'zgardiki, insoniyat sivilizatsiyasida hali mutlaqo kuzatilmagan global isish ,dengiz va yer ekotizimlarining misli ko'rilmagan darajada kamayib borishiyu yer yuzining turli mintaqalarida qurg'oqchilik, suv toshqinlari kabi bir qator salbiy holatlar ham yuz berayotganligi barchamizga birdek ayondir. Bir so'z bilan aytganda insonning tabiatga aralashuvi aqlga sig'maydigan darajada yetishga ulgurdi .

Xo'sh, bizda muammolar bor , lekin ularga yechimlar-chi?Nahotki hozirgi dunyoning global ekologik holati hech kimni zarrachalik qiziqtirmasa?Biz o'zimizdan keyingi avlodga qanday kelajakni meros qilib qoldirmoqchimiz? Har safar bunday og'riqli savollar bizni qachongacha qiynab keladi ?Nahotki dunyoning hozirgi qiyofasi kundan kunga bundanda yomonlashib boraveradiyu, biz insonlar shunchaki bir oddiy hodisadek qarab turaveramiz?Mamlakat rahbarlariniyu , hukumat vakillarini , butun insoniyatni boylik orttirish , iqtisodiy o'sish ,siyosiy hukmdorlik, mamlakatlar o'rtasida ulkan obruga ega bo'lishdan boshqa hech narsa qiziqtirmasa?!ha albatta biz bunga ko'nikib yashab kelmoqdamiz!

Qarang aa...bir jumla esimga tushib qoldi ".... Suv izlash uchun yettita sahroni piyoda kezib chiqqan ayol"ni eshitganmisiz ?O'qimagan bo'lsangiz yoki eshitmagan bo'lsangiz ,sizni mutlaqo dunyo aholisining suvsizlikdan halok bo'layotganligi ham qiziqtirmaydi!Balki , 15 yildan so'ng siz suvsizlik natijasida vafot etasiz desamchi ?

Main part. "Ko'pchilik foydalanishga yaroqli suvimiz tugashini bilmaydi, 2030 –yilga kelib suvga bo'lgan talab va mavjud bo'lgan suv ta'minoti o'rtasida 40 % tafovut bo'ladi.Suv muammosini hal qiish uchun bizda bor yo'g'I 10 yil bor xolos ",deydi jahon iqtisodiy forumining yosh global yetakchisi Mini Guli. Ta'kidlash joizki , 750 mutaxassisdan tarkib topgan jamoa tomonidan o'tkazilgan so'rovda toza ichimlik suvining tugab borishi butun dunyo aholisi uchun chinakamiga global xavf dab baholandi .Aslida ichimlik suvi muammosi dunyo aholisini qiynab kelayotgan muammolarning eng oldi qatoridan o'rin olib ulgurgan. Foydalanish uchun suv yetarli bo'lmagan ,kunni toza ichimlik suvini izlash uchun sarflaydiganlarga ham oson emas !Bu tuyg'ularni suvni isrob qilayotganlar qayoqdan ham bilsin !

Quyida global ekologik muammolarni bartaraf etish va u qanday natija berishi borasida bir qator tavsiyalarni muhokama qilamiz:

1. Taklif :ekologik qonun talablarini buzganlik uchun yuridik javobgarlikni og'irlashtirish.

Ta'kidlash joizki, ekologik-huquqiy javobgarlik bu belgilab qo'yilgan tabiatni muhofaza qilish va ekologik qonun talablari hamda meyorlarini buzganligi , tabiiy resurslardan ortiqcha foydalanish, muhofaza qilish qoida-talablarini buzish ,atrof tabiiy muhitni , tabiatni ifloslantirish , tabiiy resurslardan noqonuniy va xo'jasizlarcha foydalanish oqibatida vujudga kelib ,u subyektlarni yuridik javobgarlikka tortilishida namoyon bo'ladi.

Masalaga huquqiy jihatdan yondashadigan bo'lsak , ekologik qonun talablari buzilganda amaldagi qonunlarimizga muvofiq ekologik -huquqiy javobgarlikning quyudagi javobgarlik turlarini keltirib o'tish o'rinlidir:

1. Intizomiy javobgarlik

2.Ma'muriy javobgarlik

3.Fuqarolik javobgarlik

4. Jinoiy-huquqiy javobgarlik

Masalan ekologik qonun talablarini bajarilmaganligi uchun, O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning VIII bobi "Ekologiya, atrof muhitni muhofaza qilish va tabiatdan foydalanish sohasidagi huquqbuzarliklar uchun ma'muriy javobgarlik"deb nomlangan bo'lib ,xususan, ushbu kodeksning 79-moddasida quyudagicha javobgarlik masalasi nazarda tutilgan :”Daraxtlar, butalarni, boshqa o'rmon o'simliklari va nihollarni g'ayriqonuniy ravishda kesish ,shikastlantirish yoki yo'q qilish fuqarolarga bazaviy hisoblash miqdorining besh baravaridan o'n baravarigacha , mansabdor shaxslarga esa –o'n baravaridan o'n besh baravarigacha, miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Xuddi shunday huquqbuzarliklar ma'muriy jazo chorasi qo'llanilganidan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa, fuqarolarga bazaviy hisoblash miqdorining o'n baravaridan o'n besh baravarigacha , mansabdor shaxslarga esa- o'n besh baravaridan yigirma baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi”.

Lekin ekologik barqarorlikka erishgan va statistik ma'lumotlarda ko'ra dunyoning eng toza mamlakatlar ro'yhatidan **3-o'rinni** egallab kelayotgan **Norvegiya** davlatining aynan yuqorida keltirib o'tilgan javobgarlik masalasi bo'yicha qonunchilik tajribasini o'rganadigan bo'lsak, quyudagi normani uchratish mumkin:

“O'rmon xo'jaligi to'g'risida”gi qonunning 8- moddasida agar o'rmonlarni kesish ushbu Qonunga zid tavishda rejalashtirilgan yoki amalga oshirilgan bo'lsa , mol-mulk ishlab chiqarish bazasini sezilarli

darajada kamaytiradi yoki atrof muhitga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Qadriyatlar bo'lsa munitsipalitet kesishdan bosh tortishi yoki qanday bo'lishi shartlarini belgilashi mumkin. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi 4-bo'limi "Ekologiya sohasidagi jinoyatlar" deb nomlangan bo'lib, yuqoridagi qonunbuzarliklar holati uchun 198-moddada jinoiy javobgarlik masalasi nazarda tutilgan: Yani bunga ko'ra olovga ehtiyotsizlik bilan munosabatda bo'lish natijasida ekinzor, o'rmon yoki boshqa dov-daraxtlarga shikast yetkazish yoki ularni nobut qilish ko'p miqdorda zarar yetkazilishi yoki boshqacha og'ir oqibatlariga sabab bo'lsa,

-bazaviy hisoblash miqdorining ellik baravarigacha miqdorda jarima yoki ikki yuz qirq soatgacha majburiy jamoat ishlari yohud bir yilgacha axloq tuzatish ishlari bilan jazolanadi.

O'rmon yoki boshqa dov-daraxtlarni qonunga xilof ravishda kesish ko'p miqdorda zarar yetkazilishiga sabab bo'ladi.

bazaviy hisoblash miqdorining ellik baravaridan yetmish baravarigacha miqdorda jarima yoki ikki yuz qirq soatdan uch yuz soatgacha majburiy jamoat ishlari yoki bir yildan ikki yilgacha axloq tuzatish ishlari yoki bir yildan uch yilgacha ozodlikni cheklash yoki uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Ekinzor, o'rmon yoki boshqa dov-daraxtlarga qasddan shikast yetkazish, ularni payhon qilish, nobut qilish ko'p miqdorda zarar yetkazishiga sabab bo'lsa, *bazaviy hisoblash miqdorining yetmish besh baravaridan yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki uch yuz soatdan uch yuz oltmish soatgacha majburiy jamoat ishlari yoki ikki yildan uch yilgacha axloq tuzatish ishlari yoxud bir yildan uch yildacha ozodlikni cheklash yoki uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.*

Yuqorida qonunchilikda keltirilgan misollar natijasida anglash mumkinki, O'zbekiston Respublikasi jinoiy, ma'muriy qonunchiligida ekologik qonun talablarini buzganlik uchun javobgarlik masalasi qat'iy xarakterda emasligi bilan namoyon bo'ladi.

2-taklif: Ekologik xavfsizlik doirasida xalqaro hamkorlikni mustahkamlash. Savol tug'ilishi tabiiy : insoniyatning ekologik xavfsizligini ta'minlash, global ekologik muammolarni bartaraf etish, ro'y berishi prognozlashtirilayotgan salbiy hodisalarning oldini olish uchun xalqaro hamkorlik qay darajada ahamiyatga ega? Xalqlar va millatlar o'rtasidagi o'zaro birdamlikka asoslangan hamkorlik qay darajada o'z natijasini berishi mumkin?

Shu o'rinda ta'kidlash joizki, sayyoramizda xalqaro ekologik hamkorlikning zarurligi quyudagi hollar bilan belgilanadi:

1. Yer sayyorasi va uning o'ziga xos tabiatini insonga ma'lum bo'lgan olamda yagona ekanligi;
2. Yer tabiati va biosfera yaxlit tizim sifatida mavjud bo'lib inson va jamiyat uning tarkibiy qismi

ekanligi ;

3. Insoniyatning barcha ishlab chiqarish faoliyatini moddiy negizi tabiat ekanligi;

4. Tabiatdagi salbiy o'zgarishlar va atrof-muhitga antropogen ta'sir ko'lamini jihatidan butun sayyoraga ta'ziy ko'rsatuvchi jarayonlar ekanligi ;

5. Hozirda yuzaga kelayotgan ekologik muammolarni hal etishda ko'plab hollarda bir yoki bir nechta davlatlarning imkoniyatlari yetarli emasligi ;

Barcha insoniyatning birgalikdagi harakati sayyoramizdagi ekologik vaziyatni yaxshilashning eng maqbul yo'li ekanligi.

Demak , ko'rinib turibdiki , global ekologik muammolarni bartaraf etish uchun xalqaro hamkorlik suv va havodek muhimdir. 1945-yilda Biirlashgan Millatlar tashkiloti (BMT) tashkil etilishi munosabati bilan ekologiya sohasidagi xalqaro hamkorlik ushbu xalqaro tashkilot faoliyatining muhim tarkibiy qismi sifatida rivojlana boshladi. BMT xalqaro ekologik hamkorlikni yanada taraqqiy etish yo'lida ko'p ishlarni amalga oshirdi . Hozirda BMT ning mavjud 14 ta iqtisodlashgan tashkilotlardan 6 tasi atrof- muhit muhofazasiga aloqador masalalar bilan shug'ullanadi. Hozirgi kunda butun insoniyat va uning progressive qatlami inson –tabiat o'rtasidagi optimal belgilab olishga intilmoqda. “Barqaror rivojlanish konsepsiyasi” shu maqsadga xizmat qiladi. Barqaror rivojlanish maqsadlari -2012-yilda BMT tomonidan ishlab chiqilgan dastur bo'lib , u har bir inson uchun farovon turmush tarzini yaratishda xizmat qiluvchi iqtisodiy , ijtimoiy , ekologik ko'rsatkichlarni o'z ichida oladi. 2015-yil 25-27- sentyabr kunlari BMT ning 200 dan ortiq davlat va hukumat rahbarlari ishtirok etgan Sammitda aynan Barqaror rivojlanish masalasi kun Tartibiga qo'yildi va yaqin 15 yilga mo'ljallangan tadbirlar rejasi e'lon qilindi. Mazkur maqsadlar BMT ga a'zo barcha davlatlar tomonidan 2015-2030- yillarda amalga oshirilishi kun tartibiga kiritilgan bo'lib, unda dunyo mamlakatlarining yetakchilari dunyoning barcha nuqtalarida barcha global muammolarga batamom barham berishga vada qilishi kutiladi . Shu jumladan , dasturning 13, 14 va 15-maqsadlari iqlim o'zgarishiga qarshi kurash, yer ekotizmlarini asrash va dengiz ekotizmlarini asrash deb nomlangan bo'lib , hozirgi global taraqqiyot davrida ekologik vaziyatning qanchalik darajada dolzarb ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi. Lekin, ularning barchasi ulkan ko'lamdagi ekologik muammolarni bartaraf etish uchun kifoya emasligi sizni bizga birdek ayondir. Jumladan, AQSH hukumatining global ekologik muammolarini mensimasdan kelayotganligi barchani birdek tashvishga solib qo'yishi shubhasizdir. “Hech qaysi davlat iqtisodiy istiqboli va energetik xavfsizligi evaziga ekologik barqarorlikka erishishni maqsad qilmasligi kerak” deb BMTning energetika bo'yicha vakili bergan bayonotda bu yanada o'z aksini topdi . Nahotki hukumatlar dunyo hamjamiyatini tashvishga solib kelayotgan global ekologik muammolar inqirozini abadiy muammoga aylantirishga o'z hissalarini qo'shib kelishmoqda. Vaholangki, AQSh dunyuda iqlimni

ifloslash bo'yicha Saudiya Arabistonidan keyingi "faxrli" 2-o'rinni egallab kelmoqda.

Shu sababli, hukumatlar ekologik xavfsizlikni ta'minlashdan bo'yin tovlayotgan davlatlarga nisbatan iqtisodiy sanksiyalar qo'llash, ularning tovarlarini sotib olishdan bosh tortish orqali butun dunyoda ekologik xavfsizlikni ta'minlagan bo'lar edilar. Shu o'rinda, "iqtisodiy qamchi" usuli chinakamida qo'l beradi. Insoniyat boshiga ko'lanka solib turgan ekologik falokatlarining oldini olish bo'yicha xalqaro xamkorlik ma'lum darajada shakllangan va muhim tadbirlar amalga oshirilgan bo'lsada, hali bu borada ishlarni yanada izchil faollashtirish zarur. Chunki hozirgacha atrof –muhit muhofazasi va insoniyatga yetarli, qulay yashash sharoitlarini yaratish masalalarini boshqarib turuvchi tom ma'nodagi keng ko'lamli, ta'sirchang, xolis, yagona xalqaro tizim vujudga kelgani yo'q. Xalqaro ekologik hamkorlik takomillashib borishi insoniyat taraqqiyotining bundan keyingi bosqichlarida ham muhim hayotiy zaruratlardan biri bo'lib qolaveradi.

3-taklif: Aholining ekologik madaniyat ko'tsatkich darajasini oshirish

O'zbekistonda bir kishi 1 sutkada 2-3 litr chuchuk suv ichadi. Gidrosferaning faqatgina 2,5 foizi chuchuk suv tashkil qilishi haqida bilasizmi? Yoki qishloq xo'jaligining ayrim sohalaridagi suv sarfini qiyosiy hisoblab ko'rsak, 1 tonna bug'doy yetishtirish uchun 1,5 tonna, 1 tonna sholi uchun – 4-5 ming tonna, 1 tonna paxta yetishtirish uchun 10 ming tonna suv sarflanishi haqida nima deya olasiz? O'z ekologik madaniyatingiz qay darajada deb hisoblaysiz?

Ekologik madaniyatni oshirish haqida so'z borganda, ta'kidlash joizki, ekologik madaniyat bir nechta faktorlar natijasi o'laroq shakllanadi yohud yuzaga keladi: jumladan, tabiatga muhabbat, tabiat haqidagi bilim va tasavvurlar, ko'nikmalar, ekologik tarbiya, qadriyat va an'analar ekologik madaniyat shakllanishiga sabab bo'ladi. Ayniqsa, buguni global ekologik muammolar insoniyatni bir bo'g'ma ilondek qamrab olgan paytda ekologik ong va ekologik madaniyatni shakllantirish va ularni atrof-muhitga nisbatan ratsional yondashuv ko'nikmasini hosil qilish masalasi ulkan ahamiyat kasb eta boshladi deb hisoblash o'rinlidir.

Ekologik madaniyatni shakllantirishda, ekologik ong va dunyoqarashni shakllantirish va rivojlantirishda muhim o'rin tutadigan maktab tarbiyasiga, o'rta va oliy ta'lim muassalariga e'tibor qaratilishi lozim. Ekologik bilimlar tashviqoti, aholini ekologik tarbiyalash va ularni va ularni o'qitish bo'yicha ishlar avj oldirilganiga qaramay, Respublikamiz oliy va o'rta maxsus bilim yurtlarida atrof muhit muhofazasi ya'ni ekologiya sohasida boshqa sohalar kabi Davlat noziri kabi mutaxassislarni tayyorlash hozirgi kunga qadar yo'lga qo'yilmagan. Ushbu soha uchun bu kabi mutaxassislarni tayyorlash hozirgi kun talabidir. Bundan tashqari, insoniyat tarbiyasi uchun mahalla ham alohida o'rin egallaydi. Mahallalar ham ushbu ishlarga jonbozlik ko'rsatishi lozim, deb o'ylayman.

Introduction. Xulosa qiladigan bo'lsak, ta'kidlash joizki, butun dunyoda ekologik barqarorlikka erishish, yer yuzining hozirgi holatini tubdan o'zgartirish uchun xalqaro hamkorlik, ekologik qonun talablarini buzganlik uchun javobgarlikni qat'iy bo'lishi, aholining yuqori darajadagi ekologik ong va madaniyatini oshirishning o'zigina kifoya qilib qolmasdan, balki barchamizni mas'uliyat hissi bilan yashashga undashga ham chaqiradi. Tabiat in'om etgan tuhfalarni buzadigan xalq o'z ildiziga bolta uradi deb Franklin Delano Ruzvelt tomonidan bildirilgan fikrlar barchamizni ogohlikka chorlashi shubhasizdir. Zero, tabiatni muhofaza qilish bu nafaqat Vatan oldidagi farzandlik burchimizdir, balki insoniyatning kelajak avlod uchun qoldirishi mumkin bo'lgan yagona va bebaho xazinadir. Shunday ekan hayotda oliy mavjudod ekanmiz, har bir kechadigan kunimiz davomida tabiatni asrashga mahkam bel bog'lashimiz kerak.

References:

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 09.12.1992 yildagi 754-XII-son "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida"gi.
2. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, Qununchilik palatasi tomonidan 2013-yil 12-noyabrga qabul qilingan Senat tomonidan 2013-yil 12 –dekabrda ma'qullangan "Ekologik nazorat to'g'risida"gi qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasi qonuni, "Ekologik huquqbuzarlik uchun javobgarlik kuchaytirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi 20.11.1991 yildagi 440-XII sonli qonuni.
4. Yormatov G'.Yo., Yuldashev O.R., Hamrayeva A.L. "Hayot Faoliyati Xavfsizligi" (darslik). T., "Aloqachi", 2009, 348 bet.